

S Z A B Ó

(Az anyja jó istenit! A hideg az csak nem férközött a zubbonya alá! Amikor más vacogva ébredt, s azt vélte, égszakadás, földindulás – ő kolbászbúzre nyitotta ki a kiskaput. S amikor a nyomorult baka nem tudott másra gondolni, csak arra, ugyan mivel üthetné el egy kicsit az éhét, a csoze majdhogy nem azzal heneceg, „lá, nem tudom, melyiket válasszam az asszonyok közül, mert egyik jobban fogamra való, mint a másik!” Aztán még a csicskásával is kérkedik. Hogy annak is milyen jól ment dolga az ő keze alatt! Hát ugyan ki jelentkezett pucernek? Az alja nép! Az igazi, büszke magyar ember nem lépett elő még akkor sem, ha maga a zászlóaljparancsnok keresett legényt! Pincérek, borbélyok, kutyapecérek, előre! Meg faluvégről szalasztott, szotyolaköpködő kódisosok!)

T A R P A T A K I

Nehéz éjszaka volt. Fele a rend fenntartásával telt el. Önzőnek kellett lennem azonban, az éjszaka második fele érdekében: először is az egyik pénztárfülkét foglaltam le, és biztosítottam magamnak. Másodszor és ezzel éppen el-lentétben – Bettikét távolítottam el a pályaudvar területéről.

Aztán már csak a bekerített emberek megnyugtatósa maradt hátra.

A nő eltávolítása nem ment azonban könnyen. Még bennem is felötlött egy pillanatra: hátha megosztanám vele a lefüggönyözött pénztárfülkét? Ilyen gondolat minden férfifejben megfordult hasonló harchelyzetben.

Még főzne is rám, hiszen tisztiszolgám nincsen!

Két hajósra bízom, vigyék, kísérjék haza. Szárazkoszton élünk itt egy-két napig.

Nehezen törődött bele az elvitelbe az én szőke szállásadóm. Még könnyre is fakadt. Elsőbb, hogy már nem szeretem, mivel pénzt fogadott el tőlem. De hát visszahozta az ötvenest! Aztán bevallotta, fél egyedül a lakásban. Most nagyon rossz, hogy utcára szolgál. A háziakkal meg nincsen jó viszonyban. Nem beszélnek övele: „Lenéznek nekemnek.”

Olyan őszintén mondta el, el kellett hinni. Mégis, belátta, a pályaudvaron sincsen számára biztos menedék, s akkor sebesen, suttogva azt kérte, ismerőseit, akiket a vonattal érkezett tömegben látott, engedjem haza, ha már egyszer őreá úgys szántam valamelyes kíséretet.

Ezek az ismerősök csakis latrok, kurafik lehetnek – gondolná az ember. De amikor Bettike öregasszonyokat, bácsikat választott ki s egyet-

len java korát élő férfit, az meg éppen olyan, aki beteg feleségét hozta, támogatta valamely pesti kórházból. No, ezt látva, azt is értettem, hogy az okos üzleti nő nem szedi kuncsaftjait, áldozatait lakóhelye tájékaról, ha nem akar állandó áskálódást, perpatvart maga körül.

Mikor a két hajós visszaérkezett, megkérdeztem: esett-e valami női kegy számukra? Értelmes fiúk, fejüket ingatva megértették.

A lány úgy viselkedett, nekik eszükbe sem jutott, hogy cicázzanak vele. Hogy legyeskedjenek körülötte, akárcsak a ház előtt is!

Aztán a hidegről egészen megfeledkeztem. Mínusz harminc fok alatt legyeskedni!

Gondoltam, korán lefekszem. S a pénztárfülkében vackolódtam. Csakhogy a tűzről senki sem gondoskodott!

Éppen emiatt mérgeződtem, jött a telefon: tiszti gyűlés a báni palotában.

Akkor észre se vettem, most ötlik eszembe: bánunk nem volt, nem is akartuk, hogy legyen, de a palota nevén mégsem változtattunk. A szerbek építették, örököltük az elnevezést.

A tiszti gyűlés? Apraja-nagyja ott volt, de hiszen te is emlékezhetsz, Pozdor! A kegyelmes úr mondatai úgy röpködtek a fejünk fölött, mint valami véres-görbe kard, amely a terem mélyéből minduntalan visszaröppent az ő markába,

hogy megint elhajíthassa. Közben a kezével is magyarázott, s hol ököllel fenyegetett, hol meg ujjait meresztgette: csakugyan nem tudhatta az ember, különösen ott hátul, ahol én álltam – vajon a szájából vagy a markából röppen a mondatokra szeletelt éles hang.

– Nem vagyok megelégedve az eredménnyel! Az ellenség ide menekült a városba! Az ellenség itt rejtőzik a város házaiban, és a szemünkbe röhög! Vagy ami még rosszabb ránk nézve és még szégyenteljesebb: a markába röhög, amikor nyomorult néhány soros, hamis igazolványát honvéd és csendőr közegünk orra elé tolja! Szégyen és gyalázat! Hát nincs, aki megtorolja a kiontott vért? Ez a lagymatag, katonátlan magatartás a harckiképzés teljes csődjét mutatja! Ezzel torkig vagyok! Ezt a tehetetlenséget, ezt a gyáva magatartást nem fogom tűrni! Harcot akarok! Céлом a megtorlás! Az ellenség teljes megsemmisítése!

Így beszélt jó félóráig. Alig győzte hallgatni az ember. Beleizzadtunk. A termet fűtötték, mi pedig, a távolabbról érkezettek s különösen az elkésettek teljes téli öltözetben álltunk, és hallgattuk a felháborodott dörgést, vagdalkozást.

Mikor aztán minden elvégeztetett, s az utcára léptünk (két hajónagy és egy zászlós alkotta kíséretemet), ránk fagyott nyomban a verejték.

– Mit fogunk cselekedni – kérdezte tapogatózó óvatosan a zászlós –, mert valamit nekünk is tennünk kell!

Pattogott, ropogott a hó talpunk alatt, amint párban igyekeztünk vissza a pályaudvarra, olyan zajt ütöttünk, különösen, hogy nem tartottunk lépést, mint egy vonuló század!

– Nem cselekszünk semmit. Azt tanultuk, csak akkor tüzelünk, ha látjuk az ellenséget, ha nem látjuk, nem lövünk. Ehhez igazodunk!

Talán még mást is mondtam, olyasmit, hogy „hülye parancsot pedig írásban fogadunk csak el!” De lehet, hogy csak gondoltam.

Így is eléggé eljárt a szám.

Nem tudhattam, mi lakik fiatalabb társaimban.

Én voltam a parancsnok, nem szóltak ellenem.

POZDOR

Na persze, az a gyűlés nem egészen úgy volt. Esett szó egyébről is ott. Sebesült csendőrök is felsorakoztak, jelentést olvasott fel egy százados a legfrissebb disznóságokról. Hogy bizonyos zsidókat azon csíptek meg, fényjeleket adtak le a zsinagóga tornyából, át a Dunán, Péterváradra. Csetnik és zsidó, az egy. Ez furcsa volt a mi fülünknek. De aztán rájöttünk, hogy érthető. Ezek mivelünk szóba sem álltak! Arra nem volt

példa, hogy magyar tiszttel zsidó barátkozott volna. Bár a kereskedők udvariaskodtak, próbáltak hajlongani, de az csak méz-máz volt, annak nem hittünk! Az első hetek betojt, berezelt lelkesedése után (addig biz mutatták, hogy milyen nagy magyarok: háromszínű szalagot feszítettek még a kirakatba is, a büdössajt meg az alsónadrágok elé, az üveg egyik sarkától a másikig) egyszerre begombolkoztak, és gyanúsan hunyorogtak. Igaz, minket is figyelmeztettek, akkor már egyre és másra: hogy közülük kerülnek ki a kémek. Nem vitás, tudtuk, éreztük, hogy felvették az érintkezést az ellenséggel. Ezeknek rendszeres kapcsolatuk volt a Fruskagórában bujkáló csetnikekkel, partizánokkal. Híreket küldtek, és a fenyegető röpcédulákat átvették, s elhintették a város területén. Éjjel, hiszen szabad mozgásuk volt! Hiába, hogy még nem szűnt meg a katonai közigazgatás! S fényjelek voltak – az egészen biztos. A zsinagóga tetejéről villogtatták, s Pétervárról jött rá a felelet morzével, fénytávbeszélővel. Még a túlsó partról, a péterváradi erődről is, mert ott is volt nekik, lám megbízottuk. És még azt hitték, hogy a marha magyar katona semmit nem vesz majd észre. Ennyire lenéztek bennünket az első hazafias felbuzdulás után. De hát mivel hencegtek, miféle féltéglával verhették a mellüket?

Hogy magyarul beszélnek, hogy tudnak magyarul! Hát aztán? Magyarul meg lehet tanulni még érdekből is! S még az sem bizonyos, hogy odahaza nem másképpen gajdoltak! Azt mondják, leginkább németül. De én olyanról is tudok, aki egészen elrácósodott. Télen kucsmát hordott, meg buggyos, csizmába szorított nadrágot!

A lényeg az, hogy ott a nagy, éccakai tisztigyűlésen értették meg, milyen fontos dologról van szó. „Célom a megtorlás!” Hát mi is lehetne, kérem alázattal, ha nem a megtorlás? Nekem is nyomban eszembe jutott a kiterített és jéggé dermedt hat újoncom. Milyen könnyen felejt az ember! Én is ni, hogy jól megfürödtem, mán nem is volt más gondom, csak a megbújás a leventeotthon mellékes szobájában. Meg hogy jaj, csak a háziasszonyomnak haja szála ne görbüljön. Igazán mondom, sült le ott a pofámról a bűr, pedig egyáltalán nem rólam beszélt a kegyelmes úr! „Meg kell mutatni, hogy a magyar katona nem tűri az arcátlan packázást. Egy ideig tűr! Mert a magyarnak, sajnos, erénye a türelem, de egyszer annak is vége szakad, s akkor – lesújt! A vérszomjas és határtalanul elszemtelenedett ellenség meg fogja érezni, hogy nincs kegyelem és nincsen siránkozás, ha a meg-

torlásról van szó! A vétkeseknek lakolniok kell! Céлом a megtorlás!”

Világos: zsidó és szerb között nincsen különbség. Egyik olyan bűnös lehet, mint a másik. Sőt! Ha egy szerb így viselkedik, még érthető is. Ő soha nem volt egyéb, csak szerb. Meg van bolondítva mán az anyatejjel! Tán nem is tudja, mekkorát vétkezett, bár magyar kenyeret eszik.

A zsidókkal azonban sokkal piszokabbul áll a helyzet!

Átérezte azt ott mindenki!

S én mindjárt azt, hogy nem kell restelkednem a háziasszonyom miatt nékem. Hiszen tudván tudom, hogy ő semmiféle hazafiatlanságban részt nem vett. Az meg esze ágába sem jutott, hogy a zendülő elemeket akár egy karaj kenyérral vagy csak egy gondolattal is támogassa. Nem tagadom, tudtam, hogy kedvem szerint gondolkodik. Mert – kedvemre.

Ha néha bosszankodtam, csakis azon, hogy soha nem vehetném el, mert társadalmi helyzete semmiképpen nem fér össze egy tisztí ara álláskötelmeivel. Meg sem mertem kérdezni, bár gyanítottam, hogy már szerb időkben is adott ki szobát havi bérletre. Habár az ura akkor elől volt! Na nézd csak, erről egész megfeledkeztem, a bizonykodás közben – hogy férjes asszony volt a háziasszonyom.

De azt mondhatom, akkor ott, szerda éjjelkor, minden öntudatos tiszt érezte: csütörtökön vérnek kell folyni! A kiontott magyar vért meg kell torolni. Az a beszéd szívhez szóló és szívbe markoló volt.

„Célom a megtorlás!” Sose felejttem el.

S Z A B Ó

Ha mink azt halljuk, akár egy félórával is, hogy megtorlás, meg hogy vérnek kell folyni, dehogy gazoltunk volna be hajnalon. Mert kínjában még Dorner tizedes is olyanokat büdösített, hogy a köpeny alól is pofon vágta az embert. Aki a sorban utána következett, a golyószórós, meg is mondta: „Ne toljon ki más ennyire velem, tizedes úr! Én elmegyek a sor végére!” Így volt aztán, hogy a golyószórósunk, akinek mindjárt a rajparancsnok farában a helye, a sor végére maradt akkor hajnalban.

Kora éccaka kerültünk ki az utcára abból a nagy iskolaépületből, ahol a dermedt vacsora után aludni, pihenni megbújtunk. Igazából se jól nem laktunk, se át nem melegedtünk egészen, s aludni is csak éppen úgy aludtunk, mint a sovány kutya, amikor a riasztás ránk csapott. Azt hittük, vége a világnak, még Dorner is vacogott – fáztában-e vagy féltében, azt máig se tudhatom.

A derékszíjat, a nehéz, teli tölténytáskákkal, mintha ránk dobálták volna. Szuronyt csak a kapuban tűztünk. De az anyja jó istenit, odalent olyan hideg fagyba léptünk: csikorgott. Az orrunkban a szőrök olyan hirtelen megfagytak, amikor kesztyűs kezemmel odaértem, bizony én belejajdultam.

Az a kétujjú kesztyű átok volt rajtunk, mikor valamit cselekedni akartunk vele.

Ott lent vettük észre, hogy bár az ébredéskor fent a tanteremben vacogtunk, míg leértünk a sok lépcsőn – megnyirkosodtunk. De azt gondolom én, a csendőrtiszt zseblámpájától. A hátunkba világított, mint egy éles tör.

A kapuban még lemocskolt egyszer bennünket. Dornert még külön disznó bolseviknek kiálltatta ki, s utunkra eresztett.

(Na a jó istenit, ez üldöz bennünket, mint Mihály arkangyal az első emberpárt!)

Bizonyisten, a következő percben borostás pofánkra fagyott a verejték. Az anyja jó istenit. Sírni tudtunk volna a fájdalomtól. Annyira fáztunk. Legalábbis ami engem illet.

De aki mögöttem bandukolt cimbora, az sírt is. Újonc volt az istenadta.

Dorner hallgatott, mintha beszögezték volna a száját.

Jó félórába telt, amíg megszoktuk az éccakát.

De addig vágtuk a csikorgó havat, mint az állat. Én nem tudom, nem emlékszek, merre törtettünk. Úgy lehet, Dorner tizedes sem tudta, csak dőlt bele a világba a véres, fagyos orra után. Mink meg őutána, a pizsok istenit.

Soha nem felejttem el azt az éccakát. Lefagyott hat lábujjam, ha időváltozás van, majd megbolondulok velük azóta is.

Akkor is azt gondoltam, nem lesz vége soha annak az őrjáratnak, meg kell bolondulni bele! De mégse énrajtam tört ki a hacacaré, hanem a golyószórósunkon. Ez egy zömök kunsági gyerek volt, az állkapcája olyan, hogy akár egy bornyút össze tudott volna roppantani, ha úgy foga ügyébe kerül egy vétkes bornyú! Ilyen ember volt, kinézetre vad, de különben jámbor, egyébkor. Csak most, hogy Dorner szagát nem viselhette, mindjárt elcsodálkoztunk, hogy valami baja lehet.

– Állj! – kiáltott egyszer csak a golyószórós a sor végéről – teljesen szabálytalanul. Hát neki ehhez semmi joga nem volt, mégis megálltunk. Ő meg a golyószórót tusájával a hóra huppantotta, és úgy szórta az anyja erre-arrát a világba, aki ezt az éccakai disznóságot kitanálta!

Dorner is megállt, kilépett oldalt.

– Veszed fel azt a fegyvert, te bűdös paraszt!

Merthogy ő cipész volt a falujában, nyugodtan mondhatta.

– Vegye, aki bűdös!

Erre Dorner odament, és pofájára suhintott bal kézről a kun gyereknek. A kesztyűben háromszor is suta kézzel csak buffant az ütés, de az éppen elég volt, hogy a golyószórós elsírja magát.

– Megütött? – kérdezte egyszer. Nem úgy ám, hogy amit felel neki Dorner, úgy cselekszik majd. Hanem ellökte magától a csupasz golyószórót, és hirtelen átkarolta Dornert, szerencsére fél fejjel alacsonyabb volt nála, s ágaskodni kellett vón neki, hogy leharapja az orrát vagy a fülét.

Mert láttuk, azt akarja. Nem mondta, de mink láttuk, s ha Dorner alacsonyabb valamicskével, abban a pillanatban az orrát egészen biztos, jut érkezése leharapni, s tán még az egyik fülét is. Ágaskodott is, csakhogy Dorner felvetette a fejét, s a harapás a köpeny nyakát érte. A makkgombot egyből leharapta a kun, az anyja jó istenit, s ki is köpte mindjárt. De már akkor mink lefogtuk. Még egyet nem haraphatott. Nem is próbálkozott aztán, szinte örült, hogy lefogtuk.

– De jól kimelegedtem – azt mondta, s megvicsorította a fogát, bár reszketett.

S Dorner nem ütötte még egyszer azokért s ezekért a szavakért. S a makkgomb leharapásáért sem, pedig nyilván így fog most már parancsnokolni előttünk, szabálytalan öltözékben, kivilágosodásig. Nem mutatta, hogy haragszik.

A golyószórót egy másik egyénnel vétette fel, s azt mondta: egy órára csupán. Még hozzádünnyögte: ami viszont már nagyon furcsán hangzott a mi fülünknek:

– Nem is értem, mi a nyavalyának kell ezzel a rostéllyal lődörögni ebben a hidegben. De azért ha valami hibája lett, maga fizeti meg!

Magázta a honvédegyént. A kun fiú pedig vigyázzba húzta magát. Nem mondta, hogy igenis. Egyik puskás újonc megtalálta a hóban a makkgombot, ügyel-bajjal felmarkolta, s néhány falat hóval együtt alázatosan Dorner tizedes úr elé terjesztette.

Dorner lehúzta kesztyűjét, s gondosan köpenyzsebbe pottyantotta a gombot.

Aztán ezt mondta:

– Adja ide a pisztolyát!

– Miért? Mit vétettem én?

– Amíg a golyószórót vitte, addig járt a pisztoly, ha puskát cserélt, nem jár a pisztoly!

Ez igaz is, furcsa is volt, hogy Dornernek csak puskája van, s a bunkó újoncnak puskája is, pisztolya is legyen.

– És magának? – kérdezte a kun, mert azért gondolkozott.

– Én rajparancsnok vagyok!

S ezen már az isten se gondolkozhatott volna tovább.

A fiú kifűzte a derékszíjáról a pisztolytáskát, zúgolódás nélkül odaadta Dornernek. Ő meg a tölténytáskák mögé fűzte, a derékszíjra. De már csak a fara táján jutott hely a pisztolynak. Indultunk.

Amerre jártunk, sötét és néma volt a város. Semmi nem moccan. Még a kutyák száját is bekötötték tán.

Akkor egy kapu hasadékán, az udvarzugából vacak kis fény sütött a szemünkbe. Nem az utunkba, annál hitványabb volt – csak a szemünkbe.

Dorner megzörgette a kaput. Vártunk. Csend. Puskákat tűzkész állapotba!

Mit marhászkodik ez a tizedes – gondoltam –, most mindjárt tűzparancsot ad, s felverjük az egész környéket. Nyomban az is megfordult a fejemben: és ugyan miért ne vernénk fel a környéket egy kis lövöldözéssel. Legalább történik valami. Nekünk meg jó, mert ha a puskacső átmelegszik egy kicsit, rögtön enyhébb lesz az éccaka s elviselhetőbb a szolgálat.

Még kétszer megrázta a kaput istenesen Dor-

ner, s akkor megmozdult a fény odabent: egy petróleumlámpa, s elindult felénk. Ember állt a lámpa mögött, amikor kinyílt az ajtó, bár női kendő borította a fejét, menyecskésen hátra-kötött fejű férfi volt.

– Fejet mostam – hajolt meg, s nem kérdezett semmit, s könnyen félreállt, amikor Dorner megindult, sőt a közlekedés irányát megvilágítva, tartotta a lámpát saját odúja felé, bár nyilván láttuk, az udvarról még legalább négy lakásba nyílik ajtó.

A szoba, ahová az egész raj, besorakoztunk, embermeleg volt, asszonyzag fészkelte benne, gyerekzag. Amint a lángot felcsavarta az ember, reccsenő ágyból, dunyha alól asszonyfej és gyerekfejek nyíltak felénk.

– Ennivalót!

Stelázsín szakajtó. Az ember egy megkezdett veknit kotort ki belőle. Bádogtálon darabka szalonnát.

Dorner bicskát nyitott, egyik gyermek felsírt. Dorner kenyeret metszett, egy darab szalonnát.

– Vágjatok!

Senki nem mozgott.

Dorner egymaga falatozott. – Italt!

Az ember mintha nem értette volna.

– Pálinkát!

Az ember megemelte vállát – s menyecskefején most neveltük el magunkat.

– Lakicsnak van itthon – sóhajtott az asszony remegő hangon.

Férje: „Hóhahó, csakugyan!” – csak ennyit felelt, s indult, s hallottuk kint az udvaron a zörgetést. De az asszony rájött, hogy a kilenc katona most itten övele bármit csinálhat. Hangos sírásba fogott.

Na, még csak ez hiányzott. Ha még láttunk volna legalább valamit belőle, hogy megkívánjuk. De a borzas fejét ott a párnán még nézni is rossz volt.

Jött is aztán az ember, hozott egy üveg pálinkát, de az a bizonyos Lakics nem jött vele. Kedvem lett volna átugrani hozzá, hogy kirángassam az ágyból. Biztosan szép felesége van, amellé feküdt vissza. Ez a gondolat most nagyon rosszul esett nekem: hogy amíg mink ebben a borzalmas időben fagyni készülünk, akadnak emberek, akik a pálinkásüveget kidugják az ajtón, s aztán visszafeküsznek a jó meleg asszony mellé. A legtöbb persze még pálinkát sem ad, mert nem is kérünk tőle – csak vizelhetnékje támad, s aztán, amint elintézte dolgát, visszabúvik a szépasszony combja mellé. Az anyja jó istenit.

Dorner még evett, de azért ő nyúlt az átlátszó

palack után. Jót húzott belőle, aztán ideadta nekem. Sorra ittunk, még a házigazdát is megkínáltuk. Sőt még a szipogó asszonynak is oda nyújtottam az üveget, amikor megint rám került a sor, mivel Dorner még mindig szalonzott.

Az asszony annyira félt, nem mert ellenkezni, s az ura sem biztatta, hát felkönyökölt, s fél kézzel szája fölé emelte az üveget.

Karja egész mezítelen volt, fehér s olyan vastag, hogy nem bírtam volna átmarkolni, s amíg ivott, melle is megmozdult kortyonkint. De az már nem volt olyan fehér és kemény, mint a karja. Egy kicsit pótyögősnek néztem. Ez volt a szerencséje neki.

A többiek ugyan nem is látták, csak talán Dorner, a bicskája mellől, de hát ő meg evett.

Az üveget magunkkal vittük az utcára. Magam is sajnáltam volna otthagyni a menyecske fejű embernek. Különösen, hogy ránk bízta az üveget az én tizedesem: „A te köpenyzsebed nem púposodik ki annyira tőle, mint az enyém itt a sor elején. S nem is baj: olyan, mintha megbikásodtál volna!”

Nem is tudta, pedig mondott valamit, mert én hol a pálinkán, hol meg a borzas, meleg asszonyon jártattam az eszemet. Össze is ért a kezünk, amikor az üveget visszavettem tőle.

Csak aztán jutott eszembe: ezek alighanem szerbek voltak, olyan keveset beszéltek, s olyan készségesen cselekedtek.

Egyszer adtuk még szájról szájra az üveget, aztán kiürült. Eldobhattam a hóba.

Egész jókedvünk kerekedett. Elfelejtettünk lépést tartani, Dorner meg nagy vidáman füttyülni kezdte: „Aki nem lép egyszerre, nem kap rétest estére!” A rétesnél szóra váltotta a fütty-szót, és nem rétest, hanem egészen mást ígért.

Öt perc sem telt bele, sokkal jobban vágott a hideg, mint bármikor.

Pofánkon megrepedezett a bőr, mintha a szél hasogatta volna.

Dunáról jött a jeges szél. Valamennyien kívántuk, bárcsak újabb látogatásra szánná el magát Dorner. S hogy alkalma legyen, meresztettük a szemünket, jobbra és balra, ugyan hol maradt égve legalább valami hitvány kis mécses.

Dorner és a raj, egy voltunk. Csattanhatott anyánkistenit vagy pofon, de amint a veszedelem ránk tenyerelt, egyik voltunk. Dorner is azt gondolta, azt akarta, mint a raj.

Pláne ilyen borzasztó hajnalban!

Az utca nevére már nem emlékszem. De talán mégis, a mileticsi utca lett volna? Azt „Április 13” utcának is nevezték.

Vagyis neveztük mink, a bevonulás napjáról.

Anyóka mondta azt, hogy mileticsi, akinek az ablakán bezörgettünk. Takaros ház volt, négyablakos. Három ablaka tiszta, fényes, a zseb-lámpa fénye seggre esett rajta. Az első, mindjárt a kapu mellett zúzmarás. Azon zörgettünk. Egy bugyolált asszonyfej.

– Erisszen be, mama! Fázunk.

Borzasztó hideg volt. A hajnal a legborzasztóbb, még nyáron is. Hát még télen! Hogy nem feket le az ember, úgy érzi, meg kell halni.

Kicsoszogott a néne, amikor a szuronyokat meglátta. Vacogott még a kulcsa is.

Egy szobába vezetett, ahol sok könyv borította a falat. Látszott, hogy itt a nénén kívül egy férfiember lakik. Talán a fia.

– Mi a szakmája? – kérdeztem.

A raj eloszlott. Ketten a konyhába furakodtak. Dorner a másik szobába. A néne ebbe a nagyobb szobába velünk, ahol puha karosszékek szerteséjjel.

– Tanár – motyogta –, a gimnáziumban tanít, de Pesten van. Az unokaöcsém.

S mutatta a vetetlen fekvőhelyet.

Dorner átjött.

– Hol tartjátok a pálinkát, vénasszony?

Csak a fejét rázta a néne.

Dorner a könyvet tartalmazó állványhoz lé-

pett, vagy két könyvet lerántott, s benyúlt a sor mögé.

– Ilyen helyen szokták tartani az urak a pálinkát. Rakija, rakija – kiáltott kérdőleg az öreg nőre, s mintha laza vakolat alá nyúlt volna, az egész sorozat könyvet letaszította a földre, annyira türelmetlenül kereste az italt.

Én közben leültem egy puha székbe, de mindjárt láttam, mért olyan fényes ennek a szobának kívülről az ablaka.

– Magyarok vagyunk mi – rebegette a nő. Mi-csoda? Persze a rakiját nem akarja érteni. – Italt nem tartunk a háznál.

Fáztam. S nehogy Dorner rám kiáltson, felálltam.

– Gyerünk!

Dorner káromkodott. Mentünk a másik szobán át a konyhába. Az öregasszony oltogatta a villanyt.

– Kinél tud pálinkát?

– Egy kis krumplipaprikásom van, és talán . . . talán teát főzhetek. Ha megvárnák . . .

A két koma, aki a konyhába vette be magát, tisztára kapart lábas mellett aludt, kanál a kezben. Kínálatlan megették a maradékot.

Hó, csak a konyhát fűtötte a néni.

– Gyerünk!

Dorner felrugdosta a két újoncot. Indultunk.

Még ki se léptünk a kapun, megkerült a vénasszony hangja.

– Segítség! Rablók! Kiraboltak!

Megállt a menet. Dornerra néztünk. Ő kemény hátraarcot csinált. A nőt az ajtóban kapta el. Megfordította magának, aztán farba rúgta.

– Vén banya! Bezzeg pálinkát nem tudsz!

A nő hasra vágódott, elnyúlt az udvar sepert kövén, s egészen más hangon, megszólalt.

– Gotlibéknál mindig... van mindig likőr!

Nyitva hagytuk a konyhaajtót, de a kaput jól magunk után rántottuk.

Dorner kacagott. Tetszett neki, ahogy a nőt elintézte, de a harmadik ház előtt megtorpanunk. Egy tábla alatt.

Gottlieb Adolf hat. eng. villanyszerelő.

Dorner ugyanúgy nevetett, mint az elébb.

– Betojt a vénasszony!

– A nem biztos – ellenkezett a kun gyerek –, csak ha látom a ligőrt.

Így gondolkozott, s elkezdett dörömbölni.

Így határozott Dorner is, mert azt mondta.

– Valami istenes zsidó! Csak nem értem, mért nem vitte többre villanyszerelőnél.

Büszke volt rá Dorner, hogy németül is tud.

Ez nagyon sok beszéd volt, egész nap nem hallottunk ennyit. A kaput benyomtuk. Gyöngé zárja volt. Olyan kis üvegezett tornác előtt ta-

náltuk magunkat. Kétfelé nyílt az ajtaja. Rándításra tárult az is. Bevilágítottunk. S fel is léptünk mindjárt a lépcsőn. Dorner, én, a golyószórós.

– A többi idekint biztosít.

A tornácon elég tűrhető időjárás fogadott. Már ott is fűtöttek, állványok álltak sorba, s cserép virágok! Lám, milyen a zsidó!

De tudta Dorner a járást, mert valamit értett németül.

Megtaláltuk a kapcsolót: égessük az ő villanyukat. Aztán még beljebb. Üvegajtó megint, de ott még melegebb volt.

Ezek aztán fűtenek! Az ajtó mellett világosságot csináltunk ott is. Szemben nagy üveges szekrény, márványlap vágta el derékban. Dorner nekiesett rögtön. Ott sejtette az italt.

A szuronyos puskákat falhoz támasztottuk.

Négy szék az asztal körül. Az asztal megterítve, vacsoráról prédált sok morzsával, kis kosár kenyérke, s egy tálon füstölt libacomb. Én láttam meg először, nyúlok is utána. Egész comb, fonnyadtacska, de vágatlan, töretlen.

Dorner megtalálta az üveget. Valami zöid volt benne. Beleszagolt, kerített egy vizes poharat, urasan telitöltötte, s egyből felhajtotta, a köpeny nyaka szétnyílt, látszott a két-két csont-

csillag. Újra töltött magának, s az üveget az asztal sarkára tolta.

– Ez a tietek, fiúk – a golyószórósnek mondta.

Engem figyelembe se vett, mert én a lúd-combot szorongattam.

– Hát te? – förmedt rám hirtelen, meglátta mégis a combot – hogy mered?

És átnyúlt.

Így: kezemben a comb, keze az asztal fölött, a golyószórós kezében a fél üveg ligőr – nyílt a belső ajtó –, lebenyegben ott állt a házigazda. Mozgatta a száját, de hangot nem adott.

A ligőrös üveg megállt félúton s az én kezemben is a comb.

– Ha nem adod, kiütöm a körmöd közül! – kiáltott rám Dorner. Háta mögött állt a házigazda, csak mink láttuk ketten. A golyószórós meg én.

A comb alsó szárát asztalra vetettem – gondoltam, jut majd érte egy fél pohár zöld.

– Hogy mernek?! Hogy merészelnek!?! – rikoltott az ember. Lebernyege szétnyílt, olyan testhez álló, fehér öltözete volt alól, mint egy kisgyereknek.

Dorner, foga között a forgócsont, megfordult.

– Békés polgár otthonába?! Adófizető polgár vagyok!

Nem értettem, mit akar. De aztán megmagyarázta:

– Reggel jelentést teszek! A báni palotában!!
Brigantizmus!

És egészen közel ment, és lökdösni kezdte a mi tizedesünket, merthogy az még mindig szájában tartotta a combszár vastagabbik felét.

Nem jól mondom: egyet lökött Dorneren. Kettőt nem lökhetett, mert Dorner széket tolt maga elé, bal kézzel – jobbal megragadta faráról a pisztolyt, fejmagasságba emelte, kapásból lőtt.

Fejbe lőtte a gazdát, aki éppen tátotta volna megint a száját valami fenyegetésre. A szék után nyúlt estében, szerencsésen magára is húzta. Nem sokat tántorgott vele, mindjárt vonaglani és hörögni kezdett, az anyja jó istenit.

Hű, de váratlan volt, én még fel se kelhettem az asztal mellől.

A golyószórós nekiment az üvegajtónak, úgy megfutamodott.

Egyik kezében az üveget szorongatta, a másikkal a golyószórót ragadta el a fal mellől.

A raj lesett befelé. Dorner sebesen lerágta a csontot, félrelökte, s a teli poharat megint kiitta.

– Hi! Legalább felire számítottam – löktem az abroszra két kezem a pohár után. Még min-

dig alig tudtam mozgatni ujjaimat. A combot is csak olyan bután fogtam a gémberedés miatt.

Dorner gondolt egyet. Ő meg a pisztolyt tette asztalra.

– Ha tűt, cérnát találnánk!

S kihúzott egy fiókot a szekrény márványlapja alól. Csuda nyugodtan.

Hogy az ajtó nyitva maradt, a helyiség rohamosan hűlt.

Belülről én már akkor mocorgást hallottam

– Gyerünk – kezdtem itt is én.

– Ezek az urak ilyen helyen tartják a tűt, cérnát.

Elfeledkezett róla, hogy csak villanyszerelőnél járunk.

Ekkor a belső ajtó kitarult, s két női személy dőlt be rajta, egyenest a hörgő házigazdára.

– Ó, jaj, papa! Meghalt, jaj, meghalt, megölték!

Én nem is vélekszek az öltözetükre, olyan hirtelen történt minden megint.

Mert Dorner gondolkodott és cselekedett. Vagy előbb cselekedett és . . .

A pisztoly után kapott, s az egész tárat kilőtte a két nőre. Hat töltényt.

Aztán teljes csend lett. Dorner nem kutatott a tű s cérna után. Átlépett a megcsavarodott testeken, s azt súgta: – Pucoljunk.

S amint a maga puskáját megfogta volna a fal mellől, megint moccant valami. Odanéztünk. Egy kicsi asszony állt az ajtóban, főkötős fejű. Úgy tett a két kezével, mintha a nyakán tartani kéne a fejit. Az anyjuk!

Nagyon meg volt borzadva, olyan cérnaformán húzott fel benne az ijedség: ó meg iii . . .

S amikor meglátta Dorner kezében a szuronyos puskát, vagy tán kibomlott nyakán a négy csontcsillagot, megfarolt. Vissza a belső szobába. De az ajtót már nem csukhatta be, a tizedes úr utolérte.

– Leselkedtél? he? – azt susogta. Aztán egy sikoltás, más szinte semmi, még huppanás se. Csendesen betaszította a nőt a sötét szobába. Én csak a hátát láttam. De már jött is ki. Szuronyát a lógó abroszba törölte.

Dorner most nem mondott semmit, csak ment kifele.

A villanyt én oltottam el, az ajtót én húztam be.

Sajnáltam, hogy az üveg nélkülem ürült ki, s a raj nem kérdezett semmit.

Odakint tartottuk a lépést: bal-jobb, bal-jobb – de egyikünk sem beszélt.

– Az embernek egy nyavalyás makkgombot nincsen érkezése felvarrni! – kezdett zúgolódni Dorner nagy sokára.

Arról a piszok fagyról egy szó sem esett virradatig. Egészen megfeledkeztünk róla. Igaz, nemsokára szürkült.

B G Y Ü T T

Elég volt egy hosszabb hallgatás – hiába teltek a hónapok, és hiába hántották meg sorban a lelküket –, amint angyal ült közibek, bizony még tavasz jöttén is gyötrő gondolat maradt: miért mi négyen?

Nem az, hogy én miért, vagy te, vagy ő miért! Arra akadt felelet. Hanem hogy mi négyen együtt! Miért éppen mi négyen. Akik nem is találkoztunk soha eddig.

Egyedül a zászlós meg a tizedes derítették ki egymásról, hogy azt az időt megelőzően harmadfél éve a kiképző században, ahol Pozdor hadapród, ott Szabó újonc volt. De Pozdor erre nem emlékezett volna, ha Szabó nem erősödik.

A nőkről is sok szó esett, persze. A nőkről általában. És esetenként. Alkalmak nőekkel. Mint kezdődött, s a folytatás, hogyan fejeződött be. Végül értékelés, tapasztalat: jó volt-e, jólesett-e, érdemes volt-e?

Ezt is Pozdor és Szabó üzték leginkább.

Büky, ha figyelt is néha – egy-egy kalandra, amint észrevette magát, megvetően és komoran

elfordult. S még kérdőleg sem szólt bele efféle diskurzusba.

A másik nő ember, részt vett néha a nők csepeülésében és magasztalásában. Ám ha saját tapasztalatával kellett bizonyítania, mindig így kezdte vagy fejezte be: legénykoromban . . .

Az alvás meg a hallgatás életük felét foglalta el. Két gondolat szállt koponyáról koponyára, nem együtt, ikerként, de nem is külön-külön: kézen fogva. Vagy még inkább egymás árnyéka nyomában.

„Én teljesen és igazán büntelen maradtam, még a sors sem kenhet rám semmi mocskot – de ti? Micsoda gonosz órái lehettek akármelyitek életének!? Mert kényszerítetek, azért lakom veletek egy tető alatt, azért szívok veletek egy levegőt.”

Ha nem beszél, s csupán a gondolatai alapanyagát kell előállítania, az egyszerű gondolkodó is magasztos stílusra törekszik.

S akkor is, ha megtévesztésre tör.

„Nem tudhatom, melyik spicli, melyik megfigyelő, hogy killesse őszinte, elernyed morfondírozásomat – és alkalomadtán beköpjön, befújjon, beáruljon.”

De amint megszólalt, ki tud uralkodni tündéseiben? Ha írna is valaki nyomban, akkor sem

esnék jól lemondani az emlékezés öröméről. Hát még hogyha meglepetést okoz.

Milyen nehéz hallgatni néha éji órán a váratlan megvilágosodásról – csupán mert a másik három aluszik.

S: „ó, csak el ne felejtsem reggelig!”

Titok hát nem maradhatott köztük.

B Ü K Y

Az ember nem minden reggelre emlékszik, de amelyik halálfélelemben kitágul, arra igen. S arra is, a boldog reggelre, amely egyetlen boldog percként röppen el.

Én régen nem éreztem olyan jól, olyan teljesnek: izmaim roppantak, s talpam alatt a hó csak visszhangzott.

Későn vagy korán – nem tudtam különbséget tenni. S mert éreztem, valami történt vagy történhetett távollétemben – elkésni nem akartam. Ezért hát akaratlanul korán keltem útra, s én értem legkorábban a báni palotába. Jobban mondván – a bent háló urak még fel sem keltek, mikor én íróasztalomhoz ültem. Az őrség ezt tudta, s az első ügyfelet én kaptam.

Előző nap egyetlen ügyfélről sem tudtam, de ez a korai első, ez nagy árnyékot vetett maga elé.

– „Ez az izé” – mondta a küldönc.